

РОЗПОДІЛЕННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано сучасний стан рівня життя населення України, надано пропозиції щодо вдосконалення регулювання доходів населення. Надано оцінку чинній в Україні методиці Державного комітету статистики щодо визначення життєвого рівня населення, виявлено недоліки існуючої системи показників соціально-економічного розвитку.

The article analyzes the current state of the living standards in Ukraine and gives suggestions for improving income management. The estimation of the current procedure in Ukraine State Statistics Committee on the definition of living standards is given. Shortcomings of the existing system of socio-economic development are identified.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Якісні зміни системи суспільних відносин у процесі ринкової трансформації економіки зумовлюють глибинні та масштабні зміни всієї системи розподільчих відносин і формування доходів населення. Як свідчить світовий досвід, рівень розвитку країни прямо залежить від рівня розвитку людського капіталу, від вкладень в розвиток соціальної сфери, тобто від політики держави у сфері доходів. Пріоритети соціального характеру у кризовій ситуації передбачають поєднання способів вирішення нагальних сучасних проблем з перспективами майбутнього. Ці пріоритети можуть бути розроблені і запроваджені в практику лише через соціально вивірену активну політику доходів населення. Нинішня ситуація у сфері доходів характеризується накопиченням соціальної напруги, знизити яку значною мірою може перехід до соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні, яка передбачає створення умов для забезпечення належної якості життя населення.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблема доходів завжди знаходиться в центрі уваги вчених. Значний внесок до вирішення теоретичних та практичних аспектів проблеми доходів і життєвого рівня населення в перехідний період належить, Д. П. Богині [1, с.45-52], І. К. Бондар [2, с.4-5], Т. І. Заславській [3, с.7-15; 4, с.20-70], Е. М. Лібановій [5, с.2-132].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Виходячи з того, що формування доходів завжди пов'язано з привласненням, тому доходи населення, як соціально-економічна категорія, характеризують стосунки в суспільстві з приводу присвоєння, використання та розподілу створеного продукту. У зв'язку з тим, що головним критерієм соціального розшарування суспільства виступають розмір та джерело доходів, категорія доходів населення відображає економічні зв'язки між членами суспільства з приводу споживання виробленого продукту за рахунок їх трудової діяльності, використання власності, яка перебуває в їх розпорядженні, та соціальних трансфертів. Розміри і динаміка основних складових доходів дозволяють визначити рівень добробуту громадян. Виходячи з цього, можна стверджувати, що політика доходів, яка здійснюється державою, є найбільш важливою складовою соціальної політики.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз розподілу доходів, їх вплив на рівень життя населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія "рівень життя" акумулює широкий спектр соціально-економічних відносин, що знаходять свій прояв через багаторівневу систему індикаторів стану та умов життєдіяльності особи, домогосподарства, соціальних груп, населення країни та її регіонів. Поєднуючи в собі характеристику всіх

сторін та компонентів життєдіяльності людини, рівень життя стає вимірником загальної оцінки ефективності державної соціально-економічної політики, з одного боку, щодо потреби окремої особи, домогосподарства, соціальних груп або суспільства в цілому, а з іншого, – щодо можливості реалізації цих потреб. Узагальнено та класифіковано наявні методи визначення критеріїв оцінки бідності і доведено, що їх не можна вважати універсальними, необхідно застосовувати в комплексі, виходячи із специфіки конкретної ситуації, що складається в країні.

Найскладнішими теоретичними питаннями аналізу рівня життя населення є питання методологічного забезпечення об'єктивності визначення економічних критеріїв та відповідних показників, які характеризують внутрішню диференціацію малозабезпеченості. На сучасному етапі найчастіше ототожнюються такі поняття, як прожитковий мінімум і мінімальний споживчий бюджет, межа малозабезпеченості та фізіологічний мінімум, рівень фізіологічного виживання тощо. Така різноманітність понять суттєво ускладнює розуміння відмінностей між ними. З використанням рядів розподілу населення за розміром доходів обчислюється частка тих, чий дохід нижчий від прожиткового мінімуму та межі малозабезпеченості, яка умовно відповідає медіанному рівню доходів.

Формування доходів залежить, в першу чергу, від можливостей економічного зростання в країні, а також від ефективності державної політики доходів, організації і виконання належним чином законів, Указів Президента України та інших нормативних актів, спрямованих на розв'язання найнагальніших соціальних проблем. Проведений аналіз індикаторів доходів вказує на недостатньо високе співвідношення загального обсягу грошових доходів до ВВП, що є наслідком досить низького рівня платоспроможності населення; зменшення питомої ваги оплати праці найманих працівників у ВВП свідчить про знецінення робочої сили; різке падіння реальної заробітної плати (табл. 1) [6].

Таблиця 1

Основні індикатори доходів населення України у 2000-2007 рр.

п/п	Показники	роки							
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1	Питома вага оплати праці у ВВП	42,3	42,3	43,7	45,7	45,6	49,1	49,4	49,8
2	Питома вага статті "Оплата праці та доходи від підприємницької діяльності" у складі грошових доходів, %	48,7	51,6	53,4	55,4	53,2	53,1	55,3	56,9
3	Реальні грошові доходи, % до попереднього року	109,9	109,6	121,2	122,8	127,5	136,7	129,2	130,3
4	Реальна заробітна плата, % до попереднього року	99,1	119,3	118,2	115,2	123,8	120,3	118,3	131,9

Основними з найважливіших причин, які обумовили різке падіння реальної заробітної плати в попередні роки, на наш погляд, слід відзначити випереджаюче зростання цін на товари і послуги при відсутності механізмів захисту доходів від інфляції, різку трансформацію рівня безоплатних соціальних благ в платні, масові і довготривалі затримки виплати зарплати, підвищення рівня реального безробіття. Зміна соціально-економічної ситуації, викликані безробіттям, інфляцією, супроводжується посиленням диференціації населення за основними соціально-економічними показниками: оплатою праці, грошовими збереженнями, структурою споживання. Ці показники впливають на формування середніх грошових доходів і витрат на душу населення.

Критерієм диференціації суспільства є його рівень життя. За різницею в рівні життя суспільство поділяється на три великих групи: бідних, багатих, середній клас. Дуже проблемним є формування середнього класу в нашій країні, коли середньодушовий дохід є значно нижчим за прожитковий мінімум. Використовуючи методи західних учених, деякі дослідники вважають, що в нашому суспільстві сьогодні до вищого класу можна віднести 1-3 відсотки загальної кількості населення, середнього – лише 5-7 відсотків, нижчого – близько 90 відсотків. Суттєво зросла частка багатого населення. Підвищення мінімальної

заробітної плати сприяло деякому позбавленню попиту на товари, що, в свою чергу, дало поштовх до збагачення заможних і забезпечених груп і відтік частки населення цих груп до "багатих". Але частка бідного і малозабезпеченого населення не зменшилася, як очікувалося, а навіть зростає. Частка забезпеченого і заможного населення зменшилась тому, що на малозабезпечене населення підвищення мінімальної заробітної плати не вплинуло і вони не змогли перейти в групу "забезпечених". Наслідком існуючих проблем, як соціальних, так і економічних, є високий рівень бідності. Кардинальне вирішення соціальних проблем можливо при підвищенні ефективності виробництва, продуктивності праці, попиту на робочу силу, що є необхідними передумовами формування гідного рівня життя.

Прагнення суспільства досягти соціальної справедливості потребує від державної влади різноманітних заходів, спрямованих на підвищення доходів. Одним із ключових соціальних нормативів рівня життя населення є прожитковий мінімум, який повинен використовуватись як критерій бідності. На рівень життя домогосподарств суттєво впливає його розмір. Недоліком формування прожиткового мінімуму є відсутність його диференції залежно від складу сім'ї. Серед головних завдань ефективної економічної політики повинна бути передбачена необхідність вжити заходи для поетапного наближення розміру мінімальних соціальних гарантій до прожиткового мінімуму, захисту грошових доходів від впливу інфляції. Усупереч існуванню в Україні серйозної законодавчої бази в галузі забезпечення конституційних гарантій, рівень життя населення не поліпшується, а базовий соціальний норматив – прожитковий мінімум – використовується лише для загальних оцінок рівня життя. Прожитковий мінімум повинен застосовуватись для встановлення розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення соціальної допомоги.

В умовах ринкової економіки підґрунтям соціального захисту населення може стати система соціальних нормативів, які одночасно відображають особливості соціальної ситуації та виступають інструментом регулювання тих чи інших процесів у суспільстві. Розробка та впровадження державних мінімальних соціальних стандартів має бути спрямована на фінансове забезпечення основних конституційних прав громадян, зміцнення фінансової бази та збереження єдиного соціального простору у всіх регіонах країни, тобто державні мінімальні стандарти повинні знайти своє відображення в державному та місцевих бюджетах і сприяти вирівнюванню рівня соціального забезпечення громадян у розрізі областей, районів та інших адміністративних одиниць.

Висновки і перспективи подальших розробок. У ході написання статті вирішено важливе наукове завдання щодо вдосконалення підходу до формування ефективної політики регулювання доходів як основного чинника підвищення рівня життя населення. В умовах економічної кризи особливого значення набувають проблеми стабілізації і зростання рівня доходів, створення умов для повноцінного відтворення та функціонування трудового потенціалу. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до визначення категорії "рівень доходів" як інструменту, який використовується для визначення пріоритетних напрямків соціально-економічної політики держави, вибору найбільш ефективних механізмів її реалізації.

Література

1. Богиня Д. П. Ментальний чинник у сфері праці: [навч. посіб.] / Д. П. Богиня, М.В. Семікіна. – К.: Ін-т економіки НАНУ, 2003. – С. 45–52.
2. Бондар І. Середній клас і рівень доходів / І. Бондар, Є. Бугаєнко, Г. Ярошенко // Праця і зарплата. – 2004. – № 16 (404). – С. 4–5.
3. Заславская Т. И. Стратификация современного российского общества / Т. И. Заславская // Экономические и социальные перемены: мониторинг общественного мнения. Информационный бюллетень. – 1996. – № 1. – С. 7–15.
4. Заславская Т. И. Социология экономической жизни / Т. И. Заславская, Р. В. Рывкина. – Новосибирск: Научное знание, 1991. – 240 с.
5. Лібанова Е. М. Ринок праці (соціально-демографічні аспекти): [навч. посіб.] / Е. М. Лібанова. – К: Вища школа, 1996. – 132 с.
6. Статистичні щорічники України за 2000 – 2008 роки / за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Техніка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauchim.org.ua/uchebnaja-literatura/statistika>.